ERASMI ROTERODAMI DE RAtione studij, ac legendi interpretandíq; autores, Libellus aureus.

OFFICIVM *discipulorum, ex Quintiliano.*
Qui primo legendi, ex eodem.
ERASMI *Concio de puero* IESV *in schola Coletica Londini instituta, pronuntiata.*
EIVSDEM
Expostulatio Iesu ad mortales.
Et, Carmina quædam scholaria.

LVGDVNI, APVD SEBASTIANVM GRYPHIVM GERMANVM. ANNO
M. D. XXVIII.

ERASMVS

ROTERODAMVS PETRO VI=
*terio, liberalium diſciplinarum pro=
feſſori eximio,* S. D.

*NAE tu rem iſtam mi Petre ſuauiſsime, & perſpicis acute, & grauiter, uereq́; iu=
dicas, plurimum referre, qua ratione, quoq́; ordine quid inſtituas, idq́; maxi=
mum habere momentum, cum cæteris in rebus omnibus, tum uero præcipue in bonarum ſtudijs li=
terarum. An non uidemus ingentia pondera, ſi artem ad=
hibeas, minimo tolli negotio, quæ nullis alioqui uiribus moueri poterant? Quemadmodum & in bello non perin=
de refert, quantis copijs, quantisq́; uiribus hoſtem ado=
riaris, ut quàm probe īſtructo exercitu, quo cōſilio, quoq́; ordine pugnam capeſſas. Ac multo celerius quò tendunt, perueniunt ij, qui ſemitas compendiarias norunt, quàm qui amnem (ut ait Plautus) ducem ſequuntur, & uel con=
tempto Pythagora* τῆς λεωφόρου *ingrediuntur, uel uarijs etiam errorū ambagibus circūaguntur. Proinde ro=
gas, ut tibi ſtudiorum ordinē, ac uiā, formamq́; præſcribā, quam tu, ueluti Theſei filum ſecutus, & in autorū laby=
rinthis citra errorē uerſari queas, & ad eruditionis ſum=
mam celerius emergere, uel magis aliorū ſtudijs cōſulere, quos bonis literis inſtituis. Quādoquidem ipſe iam pro=
pémodū ad eruditionis faſtigiū perueniſti. Equidem pro mea certe uirili non grauatim parebo homini tam amico,*

ut nephas sit quiduis etiam flagitanti negare, nedum rem tam honestam, tamq; frugiferam. Quod si senseris nostrum hoc consilium tibi cõmodo fuisse, tui candoris erit, & alijs ad bonas literas enitẽtibus, digito uiam indicare.

PRincipio duplex omnino uidetur cognitio rerum ac uerborum. Verborũ prior, rerum potior. Sed nonnulli dum ἀνίπτοις (ut aiunt) ποσὶν ad res discendas festinant, sermonis curam negligunt, & male affectato compendio, in maxima incidunt dispendia. Etenim cum res non nisi per uocum notas cognoscantur, qui sermonis uim non calleat, is passim in rerum quoq; iudicio cæcutiat, hallucinetur, deliret necesse est. Postremo uideas nullos omnium magis ubiq; de uocibus cauillari, quàm eos qui iactitant sese uerba negligere, rem ipsam spectare. Quapropter utroq; in genere statim optima, & quidẽ ab optimis sunt discenda. Quid enim stultius, quàm magno labore discere, quæ postea maiori cogaris dediscere? Nihil autem facilius discitur, quàm quod rectum, ac uerum est. At praua si semel inhæserint ingenio, dictu mirum, quàm nõ possint reuelli. Primũ igitur locũ Grãmatica sibi uendicat, eáque protinus duplex tradẽda pueris, Græca uidelicet, ac Latina. Non modo quod his duabus linguis omnia fermè sunt prodita, quæ digna cognitu uideãtur, uerũ etiã quod utraq; alteri sic affinis est, ut ambæ citius percipi queãt cõiũctim, quàm altera sine altera, certe quàm Latina sine Græca. A Græcis auspicari nos mauult Quintilianus, sed ita, si his literis pceptis, nõ longo interuallo Latinæ succedant. Sanè utrasq; pari cura

Grammatica & Græca & Latina.

tuendas

tuẽdas esse monet: atq; ita futurum, ut neutræ alteris officiãt. Ergo utriusq; linguæ rudiméta & statim, & ab optimo præceptore sunt hauriẽda. Qui si fortè nõ contingat, tũ (qđ est proximũ) optimis certe utẽdũ autoribus, quos equidẽ perpaucos, sed delectos esse uelim. Inter Græcos Grammaticos nemo non primum locum tribuit Theodoro Gazæ, proximum mea sententia Constantinus Lascaris sibi iure suo uendicat. Inter Latinos uetustiores Diomedes. Inter recentiores haud multum uideo discriminis, nisi quod Nicolaus Perottus uidetur omnium diligentissimus, citra superstitionem tamẽ. Verum ut huiusmodi præcepta fateor necessaria, ita uelim esse, quoad fieri possit, quàm paucissima, modo sint optima. Nec unquam probaui literatorum uulgus, qui pueros in his inculcandis complures annos remorantur. Nam uera emendate loquendi facultas optime paratur, cum ex castigate loquentium colloquio conuictuq;, tum ex eloquentium autorum assidua lectione: è quibus ij primũ sunt imbibendi, quorum oratio præterquàm quod est castigatissima, argumenti quoq; illecebra aliqua discentibus blandiatur. Quo quidẽ in genere primas tribuerim Luciano, alteras Demostheni, tertias Herodoto. Rursum ex poëtis primas Aristophani, alteras Homero, tertias Euripidi. Nam Menandrum, cui uel primas daturus eram, desideramus. Rursum inter Latinos quis utilior loquendi autor, quàm Terentius? purus, tersus, & quotidiano sermoni proximus, tum ipso quoq; argumenti genere iucundus adolescentiæ. Huic si quis selectas Plauti comœdias putet addẽdas, quæ uacent obscœnitate, equidem non repugno. Proximus locus erit Vergilio,

Græci grãmatici.

Latini.

Quinã autores præcipue legendi.
Græci.

Latini.

lio, tertius Horatio, quartus Ciceroni, quintus C. Cæsari. Salustium si quis adiungendum arbitrabitur, cum hoc non magnopere contenderim: atq; hos quidem ad utriusque linguæ cognitionem satis esse duco. Neque enim mihi placent, qui in euoluendis hunc in usum autoribus, etiam quibuslibet, uitam omnem conterunt. Prorsus infantem existimantes eum, quem ulla chartula suffugerit. Ergo parata sermonis facultate, si non luxuriosa, certe casta, mox ad rerum intelligentiam conferendus est animus. Tametsi ex his quoque scriptoribus, quos expoliendæ linguæ gratia legimus, non mediocris obiter rerum quoque cognitio percipitur, uerum ex instituto omnis ferè rerum scientia à Græcis autoribus petenda est. Nam, unde nam haurias uel purius, uel citius, uel iucundius, quàm ab ipsis fontibus? Sed quo ordine disciplinæ discendæ sint, & ex quibus potissimum præceptoribus, id aliàs fortasse rectius ostendemus. Interim ad primæ ætatis studia reuertamur. Vt igitur ex his autoribus unde linguæ copiam petendam esse diximus, fructum capias & maturius, & uberiorem, Laurentium Vallam tibi censeo diligenter euoluendum, qui de Latini sermonis elegantia scripsit elegantissime. Huius adiutus præceptionibus, ipse per te non pauca annotabis. Neque enim te uelim per omnia, uelut addictum, Laurentianis seruire præceptis. Adiuuabit hoc quoque, si figuras grammaticas à Donato ac Diomede traditas edidiceris, si carminis leges ac formas omnes tenueris, si rhetorices summam, hoc est propositiones, locos probationum, exornationes, amplificationes, transitionum formulas in promptu habueris. Conducunt enim hæc non

Laurẽtius Valla.

hæc non ſolum ad iudicandum, uerumetiam ad imitandum. His itaque rebus inſtructus, inter legendum autores non oſcitanter obſeruabis, ſi quod incidat inſigne uerbum, ſi quid antique aut noue dictum, ſi quod argumentum, aut inuentum acute, aut tortum apte, ſi quod egregium orationis decus, ſi quod adagium, ſi quod exemplū, ſi qua ſententia digna quæ memoriæ commendetur. Isq; locus erit apta notula quapiā inſigniendus. Notis autem non ſolum uarijs erit utendum, uerumetiam accōmodatis, quo protinus quid rei ſit, admoneant. Ad hæc ſi quis dialecticen addendam ſtatuet, non admodum refragabor, modo ab Aritotele eam diſcat, non ab iſto loquaciſſimo ſophiſtarum genere: neq; rurſum ibi deſideat, & uelut ad ſcopulos (ut inquit Gellius) ſireneos conſeneſcat. Verum illud interim memineris, optimum dicendi magiſtrum eſſe ſtilum. Erit hic igitur in carmine, in oratione libera, in omni argumenti genere diligenter exercendus. Neq; negligenda memoria, lectionis theſaurus. Eam tametſi locis & imaginibus adiuuari non inficior, tamen tribus rebus potiſſimum conſtat optima memoria: Intellectu, ordine, cura. Siquidem bonæ memoriæ pars eſt, rem penitus intellexiſſe. Tum ordo facit, ut etiam quæ ſemel exciderint quaſi poſtliminio in animū reuocemus. Porrò cura omnibus in rebus, non hic tantum, plurimum ualet. Itaque quæ meminiſſe uelis, ea ſunt attētius, ac crebrius relegēda, deinde ſæpius à nobis ipſis exigenda, ut ſi quid forte ſuffugerit, id reſtituatur. Illud minutius, ſed tamen haud indignum quod admoneatur. Adiuuabit non mediocriter, ſi quorum neceſſaria quidem, ſed ſubdifficilis erit memo-

Inter legēdum notanda.

Dialectice.

Stilus exercendus.

Memoria.

ria. Veluti locorum, quos tradunt Cosmographi, pedum metricorum, figurarum grammaticarũ, genealogiarum, aut si qua sunt simulia, ea quàm fieri potest breuissime simul & luculentissime in tabulas depicta, in cubiculi parietibus suspendantur, quo passim & aliud agentibus sint obuia. Item si quædam breuiter, sed insigniter dicta, uelut apophthegmata, prouerbia, sententias, in frontibus atq; in calcibus singulorũ codicũ inscribes, quædam anulis, aut poculis insculpes, nonnulla pro foribus, & in parietibus, aut uitreis etiã fenestris depinges, quo nusquam nõ occurrat oculis, quod eruditionem adiuuet. Hæc enim tametsi singula per se pusilla uideantur, tamen in unum collata aceruum, doctrinæ thesaurum lucro augent, haud quaquàm negligẽdo τῷ ἐις ἄφενος σπεύδοντι, id est, his opibus properanti ditescere. Postremo illud non ad unum aliquid, sed ad omnia simul plurimum conducet, si frequenter alios quoq; doceas. Nusquàm enim melius deprehenderis quid intelligas, quid non. Atq; interim noua quædã occurrunt cõmentanti, differentiq;, nihil nõ altius infigitur animo.

DE RATIONE INSTItuendi discipulos.

SED uideo te cupere, ut de docẽdi quoq; ratione non nihil attingamus. Age, mos geratur Viterio: quanquàm uideo Fabiũ hisce de rebus diligentissime præcepisse, adeo ut post hunc de iisdem scribere, prorsus impudentissimum esse uideatur. Ergo qui uolet

insti

instituere quempiam, dabit operam, ut statim optima tradat: uerum qui rectißime tradat optima, is omnia sciat necesse est, aut si id hominis ingenio negatum est, certe uniuscuiusq; disciplinæ præcipua. In hoc non ero contentus decē illis, aut duodecim autoribus, sed orbē illum doctrinæ requiram, ut nihil ignoret, etiam qui minima paret docere. Erit igitur huic per omne scriptorū genus uagandum, ut optimū quenq; primū legat, sed ita ut neminē relinquat ingustatum, etiā si parum bonus sit autor. Atq; id quo cumulatiore fructu faciat, aħ locos & ordines quosdā, ac formulas in hoc paratas habeat, ut quicqd usquàm inciderit annotandū, id suo aßcribat ordini. Sed hoc qua ratione fieri oporteat, in secūdo de Copia cōmētario demonstrauimus. Verū si cui uel ociū, uel librorū copia defuerit, plurima Plinius unus suppeditabit, multa Macrobius & Athenæus, uaria Gellius. Sed in primus ad fontes ipsos properādū, id est Græcos & antiquos. Philosophiā optime docebit Plato, & Aristoteles, atq; huius discipulus Theophrastus, tūutrinq; mixtus Plotinus. Ex Theologis secundum diuinas literas, nemo melius Origene, nemo subtilius aut iucūdius Chrysostomo, nemo sanctius Basilio. Inter Latinos duo dūtaxat insignes ī hoc genere, Ambrosius mirus in allusionibus, & Hieronymus in arcanis literis exercitatißimus. Quod si minus uacabit immorari singulis, oēs tñ censeo degustandos, quorum in præsentia catalogum texere, non est ratio. Certe propter Poëtarum enarrationē, quibus mos est ex omni disciplinarum genere sua temperare, tenenda est fabularū uis, quam unde potius petas, quàm ab Homero, fabularū omniū parēte? Tametsi

Docentem omnia scire necessarium.

Autores q uaria scripserunt.

Philosophi.

Theologi.

Poëtæ.

Metamorphoses, ac Fasti Nasonis non leue momentum adferent, etiam si latine scripti. Tenenda Cosmographia, quæ in historijs etiam est usui, nedum in poëtis. Hāc breuissime tradit Pomponius Mela, doctissime Ptolemæus, diligentissime Plinius. Nam Strabo non tantum hoc agit. Hic præcipua pars est obseruasse quæ montium, fluminū, regionum, urbium, uulgo recepta uocabula, quibus antiquis respondeant. Eadem debet esse cura in arborum, herbarum, animantium, instrumentorum, uestium, gemmarum nominibus. In quibus incredibile dictu, quàm nihil intelligat literatorum uulgus. Horum notitia partim è diuersis autoribus, quæ de re rustica, de re militari, de architectura, de re culinaria, de gemmis, de plantis, de naturis animantium conscripserunt, colligitur. Quanquàm Iulius Pollux ex professo de rerum uocabulis tradidit, quæ utinam tam accurate distinxisset, quàm congessit copiose, partim ex etymologijs, partim ex his linguis quæ prisci sermonis & incorrupti, manifesta uestigia seruant in hanc usque ætatem. Cuiusmodi lingua Constantinopolitanorum, Italorum, & Hispanorum, nam Gallorum oratio longius degenerauit. Tenēda antiqtas, quæ nō modo ex uetustis autoribus, uerumetiam è numismatis priscis, è titulis saxisq; colligitur. Ediscenda & deorum genealogia, quibus undique refertæ sunt fabulæ. Eam post Hesiodum felicius quàm pro suo sæculo, tradidit Bocatius. Non ignoranda Astrologia, quod hāc passim suis figmētis aspergunt poëtæ, præsertim Higini. Tenenda rerum omnium uis, atque natura, propterea quod hinc similia, epitheta, comparationes, imagines, metaphoras, atque alia

Cosmographi. | Iulius pollux. | Antiqtas. | Genealogia deorū. | Astrologia.

alia id genus schemata solent mutuo sumere. In primis autem omnis tenenda est historia, cuius usus latissime patet, nō tantum in poëtis. Iam si quis Prudentium, unum inter Christianos uere facundū poëtam, uolet enarrare, literas etiam arcanas calleat oportet. Postremo nulla disciplina est, nec militiæ, nec rei rusticæ, nec musices, nec architecturæ, quæ nō usui sit ijs, qui poëtas, aut oratores antiquos susceperint enarrādos. Sed uideo iamdum frontē contrahis. Næ tu inquis, immēsum onus imponis etiā literatori. Onero sanè, sed unū, ut quāplurimos exonerem. Volo ut unus euoluat oīa, ne singulis uniuersa sint euoluenda. Historia.

IAm uero de formando puerorum ore, deq; tradendis ceu per lusum, iocumq; literarum figuris, satis præcepit Fabius. Equidem post tradita elementa prima, malim ad usum loquendi statim uocari puerum. Etenim cum intra paucul os menses, quāuis barbaram linguam ætas ea fouet, quid uetat quo minus idem fiat in lingua Græca siue Latina? Verum id nec in magno puerorum grege locum habet, & domesticam præceptoris consuetudinem requirit. Quanquàm in ludo quoque dabit operam, ut siue pluribus loquatur, siue seorsum uni, quàm potest emendatissime dicat. Quædam obiter interpretetur, & ut imitentur, admoneat. Loquentes illos aliquoties collaudet, si quid dictum erit aptius: aut emendet, cum errabunt. Ea res efficiet, ut illi quoque consuescant circunspectius & accuratius loqui, & præceptorem loquentem attentius obseruent. Iuuabit & illud, si præpositis præmiolis, aut pœnis, uelut ex lege prouocentur, ut ipsi quoque inter sese alius alium emendent. Porrò præceptor

eruditiores aliquot deliget, qui controuersiam finiant. Neque fuerit inutile, ceu formulas aliquot proponere pueris, quibus orationibus in lusu, quibus in cõgressu, quibus in cõuiuijs uti debeãt. Has sic oportet esse doctas, ut simul & faciles sint, & iucundæ. Porrò doctor ille diligens & doctus, acriq; iudicio, non grauabitur, collatis oĩbus grãmaticorũ præceptis, excerpere quædam, & simplicißima quoad fieri potest, & breuißima, tum ordine quàm maxime cõmodo. Posteaquàm ea tradidit, statim ad autorem aliquem ad id accommodatißimum, ac loquendi, scribendiq; consuetudinem uocentur. Hic præceptiones ante traditas ut incident, exemplaq; diligenter inculcabit, quibus etiam addet nonnihil, uelut iam tum ad maiora præparans. Hinc iam thematijs exerceri debent. In quibus illud in primis cauẽdum, ne (quod fieri solet) aut sensu sint inepto, aut sermone insulso, sed argutam aliquam, aut uenustam habeant sententiam, quæ tamen ab ingenio puerili nõ nimium abhorreat, ut interim aliud agentes, simul & aliquid discant, in grauioribus studijs usui futurum. Habeat igitur thema, quod pueris proponas, aut historiam memorabilem. Quod genus sunt illa. Marcelli præceps calor rem Romanam subuertit. Fabij prudens cunctatio restituit. Quanquam hic subest etiam sententia. Nimirum præcipitata consilia parum feliciter euenire solere. Item, difficile iudicatu sit, uter altero fuerit stultior. Crates, qui aurum abiecit in mare, an Midas, qui existimauit nihil auro melius esse. Item, Demostheni ac Ciceroni immodica eloquẽtia exitio fuit. Rursum, nulla laus Codri Regis meritis par esse potest, qui ciuium salutem propriæ uitæ dispendio

Thematijs exercendi pueri.

ſpendio redimendam putauit. Sed non magni negotij fuerit huiuſmodi uim ex hiſtoriographis, præcipue Valerio Maximo, colligere. Aut fabulã habeat, ut illud, Hercules expugnandis monſtris immortalitatem ſibi parauit. Muſæ fontibus ac nemoribus unice gaudent, à fumoſis urbibus abhorrẽt. Aut apologum, ut. Recte docuit Caſsita nõ eſſe cõmittendum amicis negocium, quod per te poſsis conficere. Item, Manticam pectore propendentẽ uidẽt omnes, eam quæ à tergo pẽdet, uidet nemo. Itẽ, Sapiebat uulpes, quæ maluit muſcas iam prope ſaturas retinere, quàm his expunctis, uacuas ac ſitientes admittere, quæ quicquid reliquum eſſet ſanguinis, epotarent. Aut apophthegma, ut, Longe diſſentiebat à uulgo noſtræ ætatis, qui maluit uirũ abſq; pecunia, quàm pecuniã ſine uiro. Itẽ, Iure Socrates cõtẽnit eos q nõ edunt ut uiuant, ſed uiuũt ut edant. Merito non probauit Cato eos, qui plus ſapiunt palato, quàm animo. Aut prouerbiũ, ut. Ne ſutor ultra crepidã. Et, Nõ cuiuſlibet hominis Corinthum nauigare. Ac nos quidem æditis tot chiliadibus, effecimus, ne difficilis eſſet horum inuentio. Aut ſententiam, ut. Nihil carius conſtat, quàm quod precibus emitur. Et, Obſequium amicos, ueritas odiũ parit. Et, Amici, qui procul abſunt, amici non ſunt. Aut rei cuiuſpiam inſignem naturam. Vt, Magnes ad ſe ferrum attrahit, Naphta ignem. Item, Palmæ ea eſt natura, ut pondere impoſito, non modo nõ deprimatur ad terram, uerumetiam ſurſum nitatur, & altius erigat ſeſe. Item, Mirum Polypi ingenium, qui ad ſpeciem ſubiecti ſoli mutat colorem, quo fallat inſidias piſcatoris. Aut figuram eximiam, puta gradationem. Diuitiæ luxum pariunt,

riunt, luxus saturitatem, saturitas ferocitatem, ferocitas odium multorum, odiũ perniciem. Aut similitudinem. Vt quemadmodũ ferrũ si exerceas, usu atteritur, sin nõ exerceas, exeditur rubigine: Ita ingenium si exerceas, labore absumitur, si non exerceas, magis otio, situq; læditur. Aut allegoriã. Vt nõ est addendus ignis igni, nõ est addẽdum oleum incendio. Aut cõmutationem. Vt non ideo te talem iudico, quod uehementer amem, sed ideo uehemẽter amo, quod talem iudicarim. Aut distributionem. Stultior est, quàm ut poßit tacere, infantior, quàm ut poßit loqui. Simplicior est, quàm qui poßit men tiri, grauior quàm ut uelit. Sed mihi sat est indicasse tantũ. Aut exquisitam aliquã elegantiam, cuius rei non est necesse ponere exemplũ. Nihil autem obstat, quò minus plures cõmoditates in eandem incidant orationem, ueluti sentẽtia, historia, prouerbiũ, & figura. Ergo præceptor, quẽ oportet aßidue in bonis autoribus obuersari, huiusmodi ceu flosculos undiquaq; colliget, cosq; delectos proponet, aut etiam in eam formã demutabit, ut puerorum ingenijs sint accommodati. Postquàm his rebus ad aliquantam sermonis peritiam prouectus erit puer, tum si uidebitur, ad maiora grammatices præcepta reuocetur. Quæ per locos & ordines quosdam ita tradenda sunt ut primo loco simplicißima proponãtur, eáque paucis. Deinde utcũque adolescunt discentiũ ingenia, ita maiora suis queq; locis oportebit subijcere. Is ordo cuiusmodi sit, è Theodori Gazæ Grammatica exemplum sumas licebit. Nec in his tñ uelim eos detineri longius, sed ilico ad autores grauiores reuocari. Præsertim si prius summã illam, de qua dixi, rhetorices, ac figuras,

Maioribus grãmatices præceptis.

& car

& carminum formas teneãt. Interim thematis quoq; difficilioribus sunt exercendi, in quibus deligendis ac narrãdis, diligentem ac doctum præceptorem requiram. Qui si sit mediocris, modo sit idem modestus, nõ grauabitur hæc ab alio doctiore petere. Thematũ autẽ formæ huiusmodi ferè poßint esse. Nunc epistolæ breuis argumentum, sed argutum, lingua uulgari proponat, Latine Græceq;, aut utroque sermone tractandũ. Nũc apologũ. Nũc narratiũculam non insipidam. Nunc sententiã ex quatuor constantem partibus, utrique simili aut ratione subiecta. Nũc argumentationẽ quinq; tractandã partibus. Nunc dilemma duobus. Nunc expolitionẽ quam uocant, septem partibus explicãdam. Aliquando tanquam ad rhetorica præludentes, unum aliquod membrorum seorsum tractent. Cuiusmodi progymnasmata scripsit Aphthonius. Aliquando laudem, uituperationem, fabulam, similitudinem, comparationem. Aliquando figuram, uel descriptionem, distributionem, sermocinationem, subiectionem, notationem. Aliquoties iubeantur carmen aliquod soluere, aliquoties solutam orationem pedibus alligare. Interim Plinianam, aut Ciceronis epistolam, uerbis ac figuris imitentur. Nõnunquam eandem sententiam uariatis uerbis ac figuris, sæpius efferant. Nonnũquàm eandẽ Græce simul ac Latine metro & oratione prosa uariẽt. Nõnunquam eandem quinque aut sex carminum generibus, quæ doctor præscripserit, explicent. Nonnunquam sententiam eandẽ per locos quã plurimos ac schemata diffingãt. Plurimũ autẽ fructus est ĩ Græcis uertẽdis. Quare cõuenit eos, hoc in genere sæpißime ac diligentißime exerceri. Nam simul & exercetur

Thematis difficilioribus.

In Græcis uertendis.

exercetur ingeniū in deprehēdēdis sententijs, & utriusq; sermonis uis ac proprietas penitus inspicitur, & quid nobis cum Græcis commune sit, quid non, deprehenditur. Denique ad reddendam Græcanicam emphasim, omnes Latinæ linguæ opes excutias oportet. Hæc si initio pueris difficilia uidebuntur, tum usu fient faciliora, tum præceptoris ingenium, ac studium bonam negotij partem pueris adimet, indicantis quæ putet esse supra uires illorum. Atque ijs interim exercitamentis crebræ prælectiones autorum misceantur, ut suppetat quod imitentur. Quanquā is, qui docet, proposito themate, simul uerborum quoque & figurarum copiam debet indicare. Sub hæc ad inueniendi quoque laborem prouocentur, ita propositis nudis argumentis, ut suo quisque Marte reperiat, quæ pertinebunt ad rem tractandam, ornandam, locupletandam. Et hic delectum ac uarietatem requiram à præceptoris eruditi diligentia, gustum interim exhibebo. Sæpius argumentum epistolæ proponat suasoriæ, dissuasoriæ, exhortatoriæ, dehortatoriæ, narratoriæ, gratulatoriæ, expostulatoriæ, commendatoriæ, consolatoriæ. Et uniuscuiusq; generis naturam, locos, ac formulas quasdam communes: deinde etiam argumento proposito, peculiares indicabit. Aliquando ceu declamatorium thema dabit, in diuersis generibus, puta si iubeat eos uituperare Iulium Cæsarem, aut laudare Socratem, in genere demonstratiuo. Item statim optima discenda. In opibus nō esse felicitatē. Matrē proprio lacte nutrire debere, quod peperit. Literis Græcis nō esse dandā, aut esse dandā operā. Vxorem esse ducendā, aut nō esse ducendā. Peregrinandū esse, aut nō esse

Ad inuentionē prouocandi.

esse peregrinandum, in genere suasorio. Item, M. Horatium indignum esse supplicio, in genere iudiciali. Verum hanc palæstram primum ingredientibus, non grauabitur is, qui docendi prouinciam suscepit, primū indicare, quot propositionibus id argumentum tractari poßit. Præterea propositionum ordinem demonstrabit, & quo pacto alia ex alia pendeat. Deinde quot rationibus unaquæq; propositio fulciri debet, quot cōfirmationibus unaquæq; ratio. Tum circūstantias ac locos unde ista peti poßint. Deinde quibus similibus, dißimilibus, exemplis, collationibus, sententijs, prouerbijs, fabulis, apologis unaquæq; pars locupletari queat. Ostendat & schemata, si qua insigniter uidebuntur incidere poße, quæ uel acriorem, uel ampliorē, uel magis dilucidam, uel iucundiorem reddant orationem. Si quid erit amplificandum, rationē demonstret, siue per locos cōmunes, siue per eas rationes, quas in quatuor formas distribuit Quintilianus. Quod si qui inciderint affectus, hi quoq; quo pacto tractandi sint, admonebit. Quin & connectendi rationes præscribat, quis sit optimus futurus transitus, ab exordio ad narrationē, à narratione ad diuisionem, à diuisione ad argumentationem, à propositione ad propositionem, à ratione ad rationem, ab argumentatione ad epilogum, aut perorationē. Ostēdat & formulas aliquot, quibus ibi cōmode poßint exordiri, aut etiam perorare. Postremo si potest, locos aliquot in autoribus indicet, unde ualeant aliquid imitandū sumere, propter rerum affinitatē. Id ubi septies, aut octies erit factū, iam incipient (quod ait Horatius) sine cortice nare. Et satis erit nudum thema ministrasse, nec necesse fuerit, semper uelut

infantibus cibum præmansum in os inserere. Nec mihi di= Antiquorũ exercitationis modus splicet illud exercitationis genus, quod apud antiquos in usu uideo fuisse, ut ex Homero, Sophocle, Euripide, Vergilio, aut etiã ex historijs aliquando legãtur themata. Puta, ut Menelaus apud Troianã concionẽ repetat Helenã. Aut Phœnix suadeat Achilli, ut redeat in prælium. Aut Vlysses suadeat Troianis, ut Helenam reddant, potius quàm bellũ experiantur. Quo in genere extant aliquot Libanij & Aristidis declamationes. Præterea, uti suadeat aliquis amicus Ciceroni ne conditionem ab Antonio oblatã accipiat, quod argumentũ est apud Senecam. Vti Phalaris suadeat Delphis, ut taurum æneum deo suo cõsecrent. Ad hoc genus pertinẽt epistolæ, quæ Phalaridis ac Bruti nomine circũferuntur. In emendando collaudabit, si quid felicius inuẽtum, tractatum, aut imitatum uidebitur, si quid prætermissum, aut non suo loco positum, si quid nimium, aut remißius, si quid obscurius, aut etiã si quid parum elegãter dictum erit, admonebit. Et quo pacto mutari poßit ostendet, ac mutari, & sæpius iubebit. Extimulabit aũt præcipuæ discentiũ animos, cõparatione profectus, uelut æmulatione quadã, inter ipsos excitata. Iam in prælegendis au- Obseruanda in autoribus prælegendis. toribus nolim te facere, quod praua quadã ambitione uulgus profeßorũ hodie facit, ut omni loco coneris omnia dicere, sed ea dũtaxat, quæ explicando præsenti loco sint idonea, nisi si quando delectandi causa digrediendum uidebitur. Quod si huius quoq; rei rationem à me requiris, hæc mihi quidem uidebitur optima. Primo loco ad cõciliandos auditores, laudes eius, quẽ prælegendũ sumit, paucis explicet. Deinde argumenti iucunditatẽ, utilitatemq; ostendat.

Deinde uocem argumenti, si fortè (ut faciunt pleræq;) uarios habeat usus, explicet ac distinguat. Veluti comœdiã (ut hoc exempli loco sumamus) Terentianam interpretaturus, in primis de autoris fortuna, de ingenio, de sermonis elegantia paucis disserat. Deinde quantum habeat & uoluptatis & utilitatis comœdiarũ lectio, deinde quid significet ea uox, & unde ducta, & quot sint comœdiarũ genera, & quæ sint comœdiæ leges. Deinde quàm potest & dilucide, & breuiter summã explicet argumenti. Carminis genus diligẽter indicet. Post ordinet simplicius, deinde singula fusius explicet. Deinde si qua insignis elegantia, si quid prisce dictum, si quid nouatũ, si quid Græcanicum, si quid obscurius aut longius redditũ, si durior aut perturbatior ordo, si qua etymologia, si qua deriuatio aut compositio scitu digna, si qua orthographia, si qua figura, si qui loci rhetorici, si qua exornatio, si quid deprauatum, diligenter admoneat. Tum loca similia ex autoribus cõferat, si quid diuersum, si quid affine, si quid imitatum, si quid allusum, si quid aliunde translatũ, aut mutuo sumptum. Vt sunt pleraque Latinorum à Græcis profecta, ne id quidem taceat. Postremo ad philosophiam ueniat, & poëtarum fabulas apte trahat ad mores, uel tanquàm exempla. Vt Pyladis & Orestis, ad amicitiæ commendationem. Tantali fabulam, ad auaritiæ detestationem. In his non mediocriter adiuuabit docentem Eustathius, Homeri interpres. Atq; ita fiet (si modo sit ingenij dextri præceptor) ut etiã si qd inciderit, qd' inficere possit ætatem illã, non solũ nõ officiat moribus, uerũ etiã utilitatẽ aliquã adferat. Videlicet animis partim ad annotationẽ

intentis, partim ad altiores cogitationes auocatis. Veluti si quis prælecturus secundam Maronis æglogam, commoda præfatione præparet, uel potius præmuniat auditorũ animos ad hunc modum, ut dicat, Amicitiam nõ coire nisi inter similes, similitudinem enim esse beneuolentiæ mutuæ conciliatricem, contra dißimilitudinem odij, dißidijq́; parentem. Quoq́; maior ac uerior, stabiliorq́; similitudo fuerit, hoc firmior, atq; arctior est amicitia. Id nimirũ sibi uelle tot apud autores prouerbia. Boni ad bonorum cõuiuia, & inuocati accedũt: Et, simile gaudet simili: Et, æqualis æqualem delectat: Et, æqualem tibi uxorem quære: Et, ut semper similem ducit deus ad similem: Et, semper graculus aßidet graculo: Et, similes habent labra lactucas: Et, pares cum paribus facillime congregantur: Et, Cascus Cascam ducit: Et, balbus balbum rectius intelligit: Et, cicada cicadæ chara, formica formicæ: Et, Cretensis cum Aeginita. Cõtra tot dißimilitudinis adagia, nihil aliud sibi uelle, quàm inter eos, qui dißimili sunt fortuna, dißimili uitæ instituto, dißimilibus studijs, aut omnino non coire amicitiam, aut si coierit, non cohærere, citoq́; dirimi atq; ob id fieri, ut idiota studiosum literarum oderit, prophanus sacerdotem, rusticus aulicum, iuuenis senem. Atq; in eodem genere, Epicureus Stoicum, Philosophus Iurisconsultum, Poëta Theologũ, balbus eloquentem. Hinc geminorum gratiam fratrum, Amphionis & Zeti penè dißilijsse, quod alter lyræ studiosus eßet, alter agris colendis gauderet: ac dißilierat, nisi Amphion abiecta lyra, fratris ingenio ceßisset. Ob eandẽ causam insyncera fuit Castoris & Pollucis amicitia, neq; caruit infamia tẽtati parricidij,

Similitudo

Dißimilitudo.

cidij, cum uterq; eodem ex ouo essent prognati, ut iā magis esse gemelli non possent, quod alter pugil esset, alter equis delectaretur. Hinc male conuenisse Remo cū Romulo, quod alter tristioribus, ac seueris esset moribus, alter blandior, unde & Romulo pro Remo mutatum nomen. Pessime conuenisse Caim cum Abel, quod diuerso uitæ genere caperentur. Summum autem amorem summæ similitudinis esse comitem, atq; ideo fictum à poëtis quemadmodum Narcissus, ante ab omnī abhorrens consortio, simul atq; suā ipsius imaginē in limpidissimo fonte conspexisset, protinus amore flagrantissimo cœpit ardere. Quid enim nostri similius, quàm ipsa imago? Ergo cum doctus doctū amat, sobrius sobrium, modestus modestum, probus probum, nihil aliud amat uterq;, quàm suam ipsius in altero imaginem, hoc est seipsum, sed alio modo. Verum ea similitudo, si quidem sita est in bonis animi, quæ uere sunt bona, hoc est pietate, iustitia, temperantia, tum eiusmodi nascitur amicitia, cuiusmodi sunt eæ res, quibus amicitia cōciliatur, hoc est honesta, uera, syncera, stabilis, æterna. Cōtra, si in rebus corporeis ac fluxis, aut etiam turpibus, eā nec uere esse amicitiam, nec iucundam, nec diuturnā ostendet. Proinde Platonem duas finxisse Veneres, alteram cœlestem, alterā terrestrem. Duos itē Cupidines, suæ utrūq; matri respondentes. Cœlestem ueras gignere formas, & huius filiū ueros & honestos immittere amores. Inter bonos semper amorē esse mutuū, inter uulgares plerūq; alterum amare, alterū odisse, alterum prosequi, alterū fugitare. Id accidit ferè propter ingeniorū uitæq; dissimilitudinem. Quod quidē eleganter significat apud poëtas Cu-

pido, qui nonnunquam hunc aurea cuspide figit, illū plumbea, illum ut amet, hunc ut abhorreat, atq; hoc amicitiæ genere nihil esse potest infelicius. Eius igitur amicitiæ male cohærentis, quasi simulachrum quoddam in hac æcloga proponit Vergilius. Corydon rusticus, Alexis urbanus, Corydon pastor, Alexis aulicus, Corydon indoctus (nam huius carmina uocat incondita) Alexis eruditus, Corydon ætate prouectus, Alexis adolescens, Corydon deformis, hic formosus. Breuiter, dissimilia omnia. Quare prudentis est amicū suis moribus aptum deligere, si uelit amari mutuū. Hæc inquam si præfertur, tum autem locos demonstratorios perperam, & bucolice à rustico affectatos indicet, nihil opinor turpe ueniet in mentem auditoribus, nisi si quis iam corruptus accesserit. Nam iste uenenum non hinc hauserit, sed huc secum attulerit. Hoc exemplum uerbosius exposui, quo facilius in cæteris item sibi quisq; similia reperiat. Iam in aggressu cuiusq; operis cō ueniet in genere demonstrare, quæ sit argumenti natura, & quid in eo potissimum sit spectandum. Velut in epigrāmatis argutam breuitatē laudari. Tum iocandi rationes, quas Fabius & Cicero tradunt, indicabit. Hoc genus præcipue gaudere epiphonematis, commode in fine adiectis, quæ cogitationem uelut aculeatam in animo lectoris relinquant. In Tragœdia præcipue spectādos affectus, & quidem ferè acriores illos, ij quibus rebus moueantur, paucis ostendet. Tum argumenta ueluti declamantium. Postremo descriptiones locorum, temporum, rerum, aliquoties & argutas altercationes incidere, quæ nunc distichis, nunc singulis uersibus, nunc hemistichijs absoluantur. In

comœdia cum primis obseruandum esse decorum, & uitæ communis imitationem, affectus esse mitiores, & iucundos magis quàm acres. Decorum autem in primis spectari, non solum illud commune, ut adolescentes ament, lenones peierent, blandiatur meretrix, obiurget senex, fallat seruus, iactet se miles, atque id genus alia: uerum peculiare quoddam, quod suo arbitratu alijs aliud affingit poëta. Velut in Andria duos inducit senes, longe diuerso ingenio. Simonem uehementem, ac submorosum, haud stultum tamen, nec improbum. Contra Chremetem ciuilem, ac semper placidum, ubique sibi præsentem, omnia quantum potest pacantem, at ita tamen lenem, ut minime stupidum. Duos item adolescentes dißimili natura. Pamphilum cordatum pro ratione ætatis, & consultabundum, sed acriorem, ut Simonis filium poßis agnoscere. E diuerso Charinum puerilem, ineptum, consilijq; inopem. Rursum seruos duos diuersis moribus. Dauum uafrum & consilijs abundantem, ac sperandi pertinacißimum autorem. E regione Birriam nullius consilij, tantũ perpetuũ desperationis autorem hero. Ad eundem modũ in Adelphis, Mitionem etiam in obiurgando mitem, ac festiuum. Demeam etiam in blandiendo amarulentum. Rursum Aeschinum propter urbanæ uitæ consuetudinem, & Mitionis fiduciam nihil non audentem, sed ita ut probum ingenium deprehendas, officiosum in fratrem, fidum in puellam. E diuerso Ctesiphontem subrusticum ac timidum, propter earum rerũ insolentiam. Syrum callidũ & audacẽ, nihilq; non simulantem, ac dißimulantem adeo, ut sola ebrietas detexerit illius fucos. Dromonem stupidũ, atq; hebetem.

 Sed

Sed ista persequi non huius est instituti, in præsentia satis est uiam indicasse. In æglogis admoneat esse aurei seculi, ac priscæ illius uitæ imaginem. Proinde quicquid illic est sententiarum, similium, aut comparationum, à uita pastorali sumi, affectus sunt simplices, cantionibus, sentētijs, ac prouerbijs delectantur, superstitione & augurijs capiuntur. Ad eundem modum, quid propriū habeat carmen heroicū, quid historia, quid dialogus, quid apologus, quid satyra, quid oda, quid reliqua scripti genera curabit admouere. Tum quæ sint singulorum autorū in singulis argumentis dotes, aut etiam uitia, non grauabitur indicare: quo iam tum assuescant adolescentes, ei quod est in omni re præcipuum, iudicio. Atq; in hac parte præceptorem, præter artem & ingenium, adiuuabit etiam libellus Ciceronis de claris oratoribus, & Quintiliani, Senecæ, atq; Antonij Campani de scriptoribus censuræ, neq; non ueteres interpretes, præcipue Donatus hac in re peculiariter occupatus. Huc pertinet & consilij ratio: ueluti quare M. Tullius in defensione Milonis finxerit sese timere. Et quare Vergilius tantopere laudibus uehat Turnum hostē Aeneæ. Et quare abdicatus medicus apud Lucianum non lædit nouercam, sed magis laudat & in patrē acrior est, quàm in nouercam. Sed id quoq; in immensum patet. At iudicabit aliquis hæc nimium habere negotij. equidem præceptorem eruditum, longoq; usu exercitatum uolo esse. Is si continget, hæc etiā facile percipient pueri. Quod si qua initio erunt duriora, progressu & assuetudine mollescent. Optima certe sunt, nisi fallor, & optimis conuenit statim assuescere, quanquam hæc non ubiq; omnia sunt inculcanda, ne

da, ne tædio grauentur ingenia discentium, sed ut incide-rint insigniora. Neque uero minorem adhibeat curã præceptor in exigendo quæ commiserit, quàm in prælegendo. Est omnino labor hic docenti grauißimus, sed discentibus utilißimus. Nec ordinem exigat dũtaxat, sed quicquid scitu dignum fuerit creditum, id assuescant bona cum fide reddere. Neque uero deterreat ab hac re difficultas, quæ uel menstruo temporis spacio uincitur. Mihi nunquam placuit, ut omnia dictata scribant adolescentes. Fit enim hoc pacto, ut memoriæ cultus negligatur, nisi si q pauca quædam notulis uelint excipere, idq; tantisper donec usu confirmata memoria, scripti non desiderent adminiculũ. Postremo tantum arbitror esse momenti in commoda docendi ratione, si modo diligens & eruditus contigerit præceptor, ut non dubitarim meo recipere periculo, me minore negotio, ac paucioribus annis adolescentes ad utriusq; linguæ mediocrem etiam eloquentiam perducturum, modo dentur ingenia non omnino infelicia, quàm isti literatores ad qualemcunq; illam suam balbutiem uel infantiã potius prouehunt suos. His igitur rudimentis puer in prima imbutus schola, deinde bonis auibus ad altiores disciplinas cõferat sese, & quocũq; se uerterit, facile declarabit, quãtopere referat ab optimis auspicatũ fuisse. Hæc habui in præsentia mi charißime Petre, quæ tibi de studij ratione scriberem, ea si placent, utere, sin minus, sedulitatem certe nostram pro tuo candore boni consules. Tu modo perge, ita, ut instituisti, in bonas literas incumbere, ac Galliam tuam alioqui florentißimã, honestißimis etiã studijs illustra.

FINIS.

CONCIO DE PVERO IESV PROnunciata à puero in schola Coletica nuper instituta Londini.

PVER apud pueros uerba facturus de ineffabili puero IESV, non optarim mihi Tullianam illam eloquentiam, quæ breui atq; inani uoluptate aures deliniat. Quantum enim abest Christi sapientia à sapientia mundi (abest autem immenso interuallo) tantum oportet Christianam eloquentiam à mundana differre eloquentia. Sed illud unà mecum ardentibus uotis impetretis uelim ab optimi IESV optimo patre deo, à quo ceu fonte, bonorū omnium summa proficiscitur, quiq; solus fœcundo illo suo spiritu linguas infantium reddit disertas, uel è lactentium ore laudem absolutam depromere solitus, ut quemadmodum omnis nostra uita non alium exprimere debet, quàm ipsum, de quo dicturi sumus IESVM: ita & oratio nostra illum sapiat, illum referat, illum spiret, qui & uerbum est patris, & uerba uitæ solus habet, cuius sermo uiuus, & efficax, penetrantior est quouis gladio ancipiti, ad intimos etiam cordis recessus penetrans. Vtq; ipse, de cuius uentre flumina promanant aquæ uiuæ, non grauetur per organum uocis nostræ, ueluti per canalem, in omnium uestrum animos influere, multoque gratiæ cœlestis irrigare succo. Id ita futurum confido commilitones mei charissimi, si pijs uotis purgatas, ac

tas, ac uere sitientes aures adiungetis. Eas uidelicet aures, quas æternus ille sermo requirens in Euangelio, Qui habet (inquit) aures ad audiendum, audiat. Nos porrò cur non audeamus rem hanc, arduam quidem illam, sed tamen piam aggredi? Præsertim ipso adiutore deo, in quo hoc plus potest mortalis infirmitas, quo minus suis nititur uiribus, & in quo Paulus omnia se posse gloriatur. Iam uero cum tanto studio flagrent isti, qui mũdanæ hoc est diabolicæ militiæ dedere nomina, ut suum quiq; ducem laudibus uehant: uobis quid prius aut antiquius esse debet, quàm ut præceptorẽ, uindicem, imperatorem nostrũ IESVM, ac eundẽ quidẽ omniũ, sed tamen peculiariter nostrum, id est, puerorum principem, certatim pijs celebremus præconijs? Hũc in primis cognoscere studeamus, cognitum laudemus, laudatum amemus, amatum exprimamus, atque imitemur, imitantes eo fruamur, fruentes immortali felicitate potiamur. Sed in tam ubere támque immensa rerum copia, unde quæso initium, aut ubi finem nostra reperiret oratio? cum is, de quo loqui paramus, fons sit, uel (ut uerius dicam) oceanus bonorum omnium. Verum ut ipse natura incomprehensus, & infinitus, tamen sese uelut in arctum cohibuit, contraxitq;: itidem & nostra oratio in explicandis eius laudibus, quæ modum nesciunt, modum tamen ipsa sibi faciat oportet. Equidem tria potißimum esse uideo, quæ uel discipulorum uel militum animos solent ad gnauiter agendum inflammare, ea sunt ducis admiratio, amor & premium. Itaque quo præceptori nostro ac duci IESV studijs alacrioribus pareamus, agedum singulatim hæc in eo pia

eo pia curiositate cõsideremus. Primo loco quàm sit suspiciendus undiq;, ac stupendus. Deinde quantopere diligendus atq; ob id imitandus. Postremo quàm ingens dilectionis fructus. Ac mos quidem est rhetorũ hoc dicendi genere illustrium principum adhibere exempla, uidelicet quo collatione crescat is, quẽ conantur laudibus attollere. Verũ imperator noster usq; adeo superat omne celsitudinis humanæ fastigium, ut quicquid quantumuis egregium adhibueris, tenebras admoueris, non lucem. Cuius enim imagines, ac natalium splendor non uideatur esse fumus, si cum Iesu componas? Qui quidem ineffabili, imò etiam incogitabili ratione deus à deo semper absq; tempore nascitur, æterno summoq; parenti per omnia æqualis? Quanquam huius uel humana natiuitas nõnne facile regum omniũ claritatem obscurauerit? Quippe qui stupente rerũ natura, autore patre, afflante spiritu, pronubo angelo, citra uirilem operã, uirgo de uirgine cœlitus grauida, natus est homo in tempore. Et rursum, ita natus homo, ut neque deus esse desineret, neq; sordium nostrarum quicquam omnino contraheret. Iam uero quid eo fingi potest amplius, qui infusus per omnia, nullo tamẽ loco cohibitus, in seipso manet immensus? Quid illo ditius, qui summũ illud est bonũ, à quo bona promanant omnia, nec tamen ipse diminui potest? Quid illustrius eo, qui splendor est paternæ gloriæ, quiq; solus illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum? Quid illo potentius, cui pater omnipotens uniuersam tradidit potestatem in cœlo & in terra? Quid efficacius eo, qui simplici nutu condidit uniuersa, ad cuius iussum silescit mare, uertuntur rerũ species, fugiũt morbi,

cõcidunt

concidunt armati, pelluntur dæmones, seruiunt elementa, scinduntur petræ, reuiuiscunt mortui, resipiscunt peccatores, denique nouantur omnia? Quid augustius eo, quem admirantur superi, tremunt inferi, medius hic orbis supplex adorat, ad cuius comparationē summi reges nil aliud quàm uermiculos esse se confitentur? Quid eo fortius atq; inuictius, qui solus mortem alijs inuictam, sua morte deuicit, ac Satanæ tyrannidem cœlesti uirtute demolitus est? Quid triumphantius eo, qui perfractis ac spoliatis inferis, tot pijs comitatus animabus, uictor cœlos adijt, ibiq; sedet ad dexteram dei patris? Quid illo sapiētius, qui tam admirabili ratione cuncta condidit, ut uel in apicula tot, tantáque suæ sapientiæ reliquerit miracula? quiq; tam stupendo rerum ordine, atque harmonia nectit, cōtinet, administrat uniuersa, obiens omnia, nec tamen à seipso discedens, omnia mouens, ipse immotus, omnia cōcutiens, ipse tranquillus, postremo in quo id quod stultißimum est, uniuersam mortalium sophorum sapientiam longo superat interuallo. Cuius debet nobis esse grauior autoritas, quàm eius, de quo pater ipse palàm est testificatus, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Quid æque reuerendum atque is, cuius oculis perspicua sunt omnia? Quid perinde formidandum atque ille, qui solo nutu potest & animam & corpus in tartara mittere? Quid autem formosius eo, cuius uultum intueri summa est felicitas? Denique si multis pretium reddit antiquitas, quid illo antiquius, qui nec initium habet, nec finem est habiturus? Sed fortaße magis conuenerit, ut pueri puerum admiremur, quandoquidem hic quoque stupendus occurrit, usq; adeo,

adeo, quod illius est infimum, sublimius est ijs, quæ sunt apud homines excelsissima. Quantus erat ille, quem infantulum uagientem, pannosum, abiectum in præsepe, tamen cœlitus canunt angeli, adorant pastores, adorat & quæ genuit, agnoscunt bruta animantia, indicat stella, uenerantur Magi, timet rex Herodes, trepidat omnis Hierosolyma, sanctus amplectitur Symeon, uaticinatur Anna, in spem salutis eriguntur pij? O humilem sublimitatem, & sublimem humilitatem. Si noua miramur, quid simile unquam aut factũ, aut auditũ, aut cogitatum? Si magna suspicimus, quid nostro IESV modis omnibus amplius, quẽ nulla creatura possit uel exprimere uoce, uel cogitatione concipere. Huius magnitudinem, qui uelit oratione complecti, is multo stultius agat, quàm si conetur uastissimum oceanum angusto exhaurire cyatho. Adoranda est eius immẽsitas magis quàm explicanda, quam uel hoc ipso magis mirari conuenit, quo minus assequimur. Quid ni nos id faciamus. Cum magnus ille præcursor indignũ sese pronuntiet, qui corrigiã calciamentorũ eius soluat? Agite igitur pueri suauissimi, hoc tã inclyto puero IESV præceptore, hoc tam insigni duce sancta superbia gloriemur, huius sublimitas nobis ad pie audendũ animos addat, in hoc uno nobis ipsi placeamus, ut existimantes illius omnia nobis esse communia, nosipsos meliores arbitremur, quàm qui semel tali addicti imperatori, mundo uitijsue, sordidissimis utiq; dominis, seruiamus.

SECVNDA PARS.

Sed admirantur & contremiscunt etiam dæmones, amant soli pij. Quamobrem altera huius orationis pars, ut propius

ut propius ad nos pertinet, ita est attẽtioribus auribus accipienda, uidelicet quot nominibus IESVS sit nobis amãdus, uel redamandus magis, ut qui nos & nondũ cõditos ante omne tempus amarit in se, in quo iam tum erant omnia. Itaq; natiua sua bonitate cũ nihil essemus, nos finxit. Finxit autem non quoduis animal, sed hominẽ, & finxit ad suam ipsius imaginem, hoc est summi boni capaces, ac sacro sui oris afflatu spiritum uitalem indidit. Ad hæc cæteris animãtibus imperio nostro parere iussis. Quinetiã angelis in nostri tutelam designatis, latissimã hanc, ac pulcherrimam mundi fabricam nostris addixit usibus, in qua nos uelut in admirabili quodam theatro constituit, ut in rebus creatis opificis sapientiam admiraremur, bonitatem amaremus, potentiam ueneraremur, quóq; id magis fieret, tot sensuũ adminiculis instruxit, tot animi dotibus ornauit, tam perspicaci ingenij lumine condecorauit. Quid hoc animante fingi poterat, uel admirabilius, uel felicius? Sed ò semper felicitatis comitem inuidiam. Rursum serpentis astu in peccatum, hoc est plus quàm in nihilũ relapsus est miser. Sed hic tu rursum optime IESV, q̃ ineffabili cõsilio, quàm inaudito exemplo, quàm incomparabili charitate tuum figmentũ restituisti. nam ita restituisti ut labi propemodum expedierit, eamq; culpam quidã nõ absurde felicem uocauerit. Omnia debebamus cõditori, at reparatori plusquàm omnia debemus. Vltro temetipsum è regno patris in hoc nostrũ exilium demisisti, ut nos in paradiso exactos, cœli ciues redderes, nostram humanitatẽ assumpsisti, ut nos in tuæ diuinitatis consortium asciseceres, nostrũ hunc limũ induisti, ut nos immortalitatis gloria uestires, no

res, nostra tectus forma, nobiscum in hoc calamitoso mundo complures annos agere uoluisti, ut uel sic in tui raperes amorem, nudus in hanc lucem, imò noctem emersisti, nobiscum, atq; adeo pro nobis uagisti, sitisti, esuristi, alsisti, æstuasti, laborasti, delassatus es, eguisti, uigilasti, ieiunasti, tot malis nostris obnoxius esse uoluisti, ut nos ab omnibus exemptos malis, in tui, hoc est summi boni communionem assereres. Deinde per omnem sanctissimæ uitæ tuæ seriem, quàm efficacibus exemplis animos nostros inflammas? quàm salutaribus præceptis erudis ac formas? quàm stupendis miraculis expergefacis? quàm blandis monitis trahis? quàm certis promissis inuitas? ut non sit alia cōmodior uia ad te, nisi per teipsum, qui unus es uia, ueritas, & uita. Sed uiam nō indicasti modo, uerumetiā aperuisti, dū pro nobis uinciri, trahi, damnari, rideri, cædi, cōspui, uapulare, probris affici, demum & in ara crucis agnus sine macula immolari uoluisti, ut nos tuis uinculis solueres, tuis sanares uulneribus, tuo lauares sanguine, tua morte ad immortalitatem eueheres. In summa, totum te nobis impendisti, ut tui (si fieri posset) iactura nos perditos seruares, uitæ redditus toties tuis apparuisti, atq; illis intuentibus patrē repetisti, ut membra cōfiderent eò se peruētura, quo caput iam præcessisse cōspicerent. Deinde quo magis confirmares amicos, patre placato egregium illud perpetui amoris tui pignus misisti, sacrū illum spiritū, quo mortui mundo longe uerius ac felicius iam uiueremus in te, quàm nostro hoc spiritu uiuimus. Quæso quid his summæ charitatis argumentis poterat accedere? Ne hæc quidē tam multa, tam magna flagrantissimo tuo in nos amori satierant.

Quis

Quis enim commemorare posit? quot martyrum mortibus nos ad huius uitæ contẽptum animas? quot uirginum exemplis ad continentiam accendis? quot sanctorum monumẽtis ad pietatẽ sollicitas? quàm admirãdis ecclesiæ tuæ sacramentis cõmunis pariter ac ditas? ut cõsolaris, erigis, armas, doces, mones, trahis, rapis, mutas, trãsformas nos arcanis tuis literis, in quibus uiuas quasdã tui scintillulas condi uoluisti, magnum amoris incendium excitaturas, si quis modo pia diligentia conetur excutere. Denique quàm undiq; nobis obuius es, ne quando liceat obliuisci tui. Ad hæc quàm paterne toleras peccantes? quàm clementer recipis ad te redeuntes? Nec imputas benefacta tua gratis, nec resipiscẽtibus nostra imputas malefacta, ut subinde tacitis uellicas, ac trahis instinctibus? ut emendas aduersis? ut allicis prosperis? ut omnem moues lapidem? ut nusquam cessat ardentissima charitas in fouendis, asserendis, tuendis, beãdis nobis? Sed quàm pauca de tam innumeris perstrinximus commilitones? & tamen uidetis quàm sit immensus beneficiorum aceruus. Eat nunc qui uolet, & Pyladas, Orestes, Pyrithoos, Thesæos, Damonas, ac Pythias uerbis phaleratis efferat mera præ his nugamenta. Atq; hæc quidem contulit ultro nihil promeritis, immo transfugis, atque hostibus, & à quibus nihil omnino mutui beneficij redire poterat. Si mediocribus officijs homines ad amãdum hominẽ accendimur, hunc conditorẽ, uindicem, sic amantem, sic promeritum, non saltem redamabimus? quãdoquidem hanc solam gratiam ille à nobis reposcit, quam tamen ipsam in nostrum refundit lucrum. Adamas sanguine mollescit hircino, aquilæ, leones, pardi,

delphines, dracones agnoscunt, ac referũt beneficium: & ó duritiam cordis humani plus quàm adamantinã, si tam inaudita charitate nõ mitescit: ó ingratitudinẽ plus quàm beluinam, si tantorum meritorum potest obliuisci: ó singularem impudentiam, dicã an potius dementiam, si sic conditus, sic restitutus, sic locupletatus, tanta obrutus beneficentia, ad tantas uocatus spes, quicquam amare potest, præter illum unũ, in quo, & à quo sunt omnia, quiq; nobis omnia secum impertit. Porrò autem quãquam hæc mortalis omnis complectitur, tamen nos illi peculiariter debemus, propterea quod in nostrum, hoc est puerorũ ordinẽ singulari quadam propensione, atque indulgentia fuisse sese pluribus declarauit argumentis. Primum, quod ita ut erat uatum oraculis promissus, puer paruulus nasci uoluit cum esset immensus. Præterea quod adhuc uteri uirginei latebris inclusus, infantis item nondum nati gestu, atque exultatione gauisus est salutari. Deinde quod statim innocentium puerorum sanguine, suam natiuitatem uoluit consecrari, ut his quasi uelitibus dux inuictus bellum auspicaretur. Adde his, quod instante morte triumphali, Hierosolymam ueniens, puerorum occursu atque officio decorari, puerorũ uoce suas laudes decantari maluit. Iam uero quàm amantem, quàmq; sollicitum puerorum patronum agit? cum matribus infantes suos offerentibus, ut IESV contactu consecrarentur, discipulis ne possent admitti uetantibus indignans: Sinite (inquit) paruulos uenire ad me. Neque uero pueris benedixit tantum, uerumetiam negat ulli mortalium aditum patere in regnum cœlorũ, nisi qui ad paruulorum formam descenderit. Rursum quàm

amanter

amanter & illud? cum tam grauiter deterret ab offendendis pusillis, affirmans magis expedire, ut molari saxo collo alligato præceps in mare detur aliquis, quàm ut unum quemlibet ex his paruulis offendat. Atque his quàm insigne addidit elogium ad puerorum commendationem? Amen dico uobis, angeli eorum semper uident faciem patris. Gratias agit tibi tuus, tibiq; dicatus grex IESV præceptor, cui quæso ut sacras tuas manus semper admouere uelis, & ab omni scãdalo procul arceas. Quid illud? nonne magnum amoris indicium, cũ puerũ in medio collocatum discipulis eum exemplum proponit? Nisi, inquiens, cõuer si fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum. An non eodem pertinet? cum Nicodemo sciscitanti, qua uia poßit ad uitã immortalem pertingere, iubet ut denuo renascatur, hoc est in puerum redeat. Vsq; adeo Christo duci nostro placuit infantia, ut senes etiam cogat repuerascere, si modo uelint in illius admitti consortium, extra quem nulla salutis spes est. Neq; uero à Christo dissonat Petrus cum admonet, ut tanquam nuper editi infantes lac concupiscamus. Neq; discrepat Paulus: Filioli mei, inquiens, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis. Idem paruulos in Christo lacte potat. Multa sunt id genus loca in mysticis literis. Omnino Christianismus nihil aliud est quàm renascentia, quàm repuerascentia quædam. Magnum igitur pueri, magnum pueritiæ sacramentum, qua IESVS tantopere delectatus est. Non contemnamus ætatem nostram, quam uerus illæ rerum æstimator tanti fecit. Tantum demus operam, ut eiusmodi simus pueri,

cuiuſmodi diligit IESVS. Diligit autem innocuos, pueros, dociles, ſimplices: atque illud interim meminerimus hanc deo gratam pueritiam, nõ in annis eſſe ſitam, ſed in animis, nõ in temporibus, ſed in moribus. Eſt enim præpoſterum quoddã, nobiſq; magnopere fugiendũ puerorum genus, qui mento leui, mente ſunt hirſuta, & ætate impuberes, uitioſa aſtutia ſenes ſunt. Eſt igitur nouum pueritiæ genus, quod à Chriſto probatur, pueritia citra puerilitatem, & omnino ſenilis quædã pueritia, quæ non annorum numero conſtat, ſed innocentia, & ingenij ſimplicitate. An non id palàm indicat Petrus cum ait: Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & ſimulationes, & inuidias, & detractiones, ſicut modo geniti infantes, rationabile, & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem? Cur addidit rationabile? nempe ut excluderet ſtultitiam, quæ huius ferè ætatis conſueuit eſſe comes. Cur detrahit inuidias, ſimulationes, ac reliqua id genus uitia, quæ ſenũ ſunt quaſi peculiaria? nimirũ ut intelligeremus Chriſti pueros ſimplicitate ac puritate æſtimare, non natalibus. Ad eundem modũ & Paulus: Malitia, inquit, paruuli eſtote, ſenſibus aũt perfecti. Quanquã eſt oĩno in ipſa puerorũ ætate natiua quædã bonitas, ac uelut umbra quædã, ac ſimulacrum innocẽtiæ, uel ſpes potius atq; indoles futuræ probitatis, mollis & in quemuis habitũ ſequax animus, pudor optimus innocentiæ cuſtos, ingeniũ uitijs uacuum, corporis nitor, ac ueluti flos quidam uernantis æui, & neſcio quomodo quiddã ſpiritibus cognatũ ac familiare. Neque enim temere fit, ut quoties appareant angeli puerili ſpecie ſeſe offerant oculis, quinetiam Magi ſi quando

Marginalia: pueritia præpoſtera. — Chriſtiana & noua pueritia.

si quando suis incantamentis spiritum eliciunt, in puerile corpus feruntur accersere: at quanto libentius spiritus ille diuinus, pijs ac sanctis euocatus uotis, in huiusmodi domicilia demigrabat? Ergo ad *has naturæ dotes si accesserit summi illius & absoluti pueri imitatio, tum demũ & grati in illum, & illo digni pueri uidebũtur.* Etenim *sic promeritum quis posit non amare?* Verum *enimuero ea uerè amoris uis est, ut eius quod ames quàm simillimus esse cupias.* Quod *si in nobis efficit amor humanus, quantum æmulandi studium excitabit amor diuinus, cui ille collatus uix amoris umbella est?* Proinde *si uere atque ex animo nõ uerbotenus* IESVM *amamus,* IESVM *pro nostra uirili conemur exprimere, uel potius in illum transformari.* Quod *si uirum assequi non possumus, saltẽ pueri puerum imitemur.* Quanquam *hoc ipsum facinus est haud quaquam puerile, imò senilibus etiam uiribus maius, sed qđ ferè nusquàm succedat felicius quàm in pueris.* Etenim *quoties negotium ab humano pendet præsidio, tum robur, ætas, sexus expenditur: uerum ubi gratiæ res agitur non naturæ, tum hoc efficacius exerit sese miraculum spiritus, quo minus erat opis, ac fiduciæ in carne.* Denique *quid dubitemus, aut diffidamus? ipso formante, fingente, ac transformante nos, quem conemur exprimere?* Quis *Danieli puero tantum addidit prudentiæ? quis puero* Salomoni *tantum tribuit sapientiæ? quis tribus illis pueris tantum adiunxit tolerantiæ? quis puerũ* Hely *dignũ diuino fecit alloquio? quis* Nicolao *puero? quis* Egidio? *quis* Benedicto? *quis* Agneti? *quis* Cæciliæ? *quis tot tam teneris uirgũculis, tam masculam, atque inuictam uirtutem dedit?*

Profecto non natura, sed gratia, & ubi minus succurrit natura, ibi mirabilius operatur gratia. Hac igitur freti, magno animo studiũ æmulãdi puerũ IESVM *capessamus, nec unquam oculos ab eo uelut à scopo deflectamus. Absolutũ exemplar habemus, nihil est quod aliũde petere oporteat. Omnis illius uita, q̃d nos sequi debeamus, clamitat. Quid autem docuit puer ille purissimus, de purissima uirgine natus? nisi ut omnẽ huius mundi spurciciã, & inquinamenta uitemus, atq; angelicã quandã uitã iam nunc in terris meditemur, hoc est id esse meditemur, quod illic semper sumus futuri. Porrò spiritus* IESV *cum omneis sordes auersatur, & odit, tum præcipue beluinã illam, & prorsus homine indignam libidinem. Quid autem docuit nos, natus peregre, editus in tuguriolo, abiectus in præsepe, pannis inuolutus? nisi ut semper meminerimus nos hic paucorum dierum hospites esse: utq; calcatis opibus, spretis mundi falsis honoribus, per pios labores ad cœlestem illam patriam expediti festinemus, in qua iam nunc animo uiuamus oportet, etiam si corporeis interim pedibus terram contingimus. Rursum quid admonuit in Aegyptum aufugiens? nisi ut inquinatorum cõmercium modis omnibus deuitemus, qui* IESVM *in nobis, hoc est innocentiam ac mundi neglectum, conantur extinguere. Quid uero docuit circuncisus? nisi ut omneis carnis affectus ad Christum properantibus obstrepentes amputemus, ac tanquam in nobis ipsis mortui solo* IESV *spiritu ducamur ac uegetemur? Quid docuit oblatus in templo? nisi ut totos nos ab ipsa iam infantia deo rebusq; sacris dedicemus, consecremusq;, ac protinus recenti adhuc mentis*

testa IESVM imbibamus? Neque enim ulla ætas ad discendam pietatem immatura est: imò non est alia magis tempestiua ad discendum Christum, quã ea, quæ mundum adhuc nescit. Iam *ipsi apud uos æstimate pueri, puer ille sic natus, sic deo dicatus, quàm sanctus studijs totam pueritiam transegerit, Non otio, nõ cibo, non somno, nõ ineptis lusibus, non stultis fabulis, non euagationibus, quẽadmodum puerorum uulgus facit: sed aut parentum obsequijs, aut sacris orationibus, aut auscultandis doctoribus, aut pijs meditationibus, aut sanctis ac serijs cum æqualibus pueris colloquijs. An non hæc, & multa similia summatim complexus est sanctus Lucas? cum scribit ad hunc modum: Puer crescebat, & confortabatur plenus sapientia, & gratia dei erat in illo. An non palàm uidetis nouum pueritiæ genus? De pristinis pueris dictum est. Stultitia colligata est in corde pueri. De nouo hoc auditis, plenus sapientia. Quid adhuc ætatis inscitiam prætexImus, cum audiamus non sapientem, sed plenum sapientia puerum? Videte ut omnem rerũ ordinem hic puer inuertit, qui loquitur in Apocalypsi: Ecce ego noua facio omnia. Perditur sapientia senum, ac prudentia prudentium reprobatur, ac pueri implentur sapientia. Nimirum hoc nomine gratias agens patri. Quoniam, inquit, abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Porrò ne stultam huius mundi, ac fucatam sapientiam affectaremus, Protinus adiecit: Et gratia dei erat in illo. Is uero demũ sapit, q mũdo desipit, & nil nisi Christũ sapit. Is nõ è philosophorum libris, nõ è Scoticis argutijs, sed syncera fide cognoscitur, spe tenetur, charitate*

 deuincitur,

deuincitur. Iam uero quàm multa docuit nos? ubi duodecim natus annos, à parentibus furtim subducit sese, ne inter notos quidem, ac propinquos repertus, post triduum denique inuentus est. Sed ubi tandem inuentus? Num in circulis? num in choris? num in uijs aut foro? Audite pueri, ubi repertus sit IESVS *relictis parentibus, quodãmodo fugitiuus, & ubi uos uersari conueniat intelligetis. In templo inquam inuentus est, in medio doctorum sedens, audiens illos, ac uicissim interrogans.* Quid docuit nos IESVS *his tam admirandis factis?* Non dubium quin *rem magnam, rem seriam, rem imitandam docuerit.* Quid *autem? quid? nisi ut grandescente in nobis Christo, quandoquidem & in nobis nascitur, & habet suos ætatũ gradus, donec occurramus in uirum perfectum, & in mensuram plenitudinis eius. Ergo cum grandescit in nobis, docet ut naturales parentum & amicorũ affectus in deum transferamus, nihil hic amemus, nihil miremur, nisi in Christo, & Christum in omnibus. Meminerimus nos uerum patrem, patriam, cognatos, amicos habere in cœlis. Verum ne quis imaginetur hunc parentum neglectum, fastum, aut inobedientiam sapere, consequitur:* Et erat *subditus illis. Immo nemo suos parentes uerius amat, nemo magis pie colit, nemo obseruantius morem gerit, quàm qui sic contẽnit.* Quid *autem est sedere in templo, nisi in rebus sacris conquiescere, & ad dicendum animum ab omnibus tranquillum curis adferre?* Nihil *autem uitijs est turbulentius: & otium ac quietem amat sapientia. Iam à quo tandem nos grauemur discere, quàm attentas aures præceptoribus præbere conuenit, cum puer ille cœlestis,*

Quæ docuerit nos Christus.

Sedere in templo.

sapientia

ſapientia dei patris, in medio doctorum ſedeat, audiēs uiciſsim, ac reſpondens, ſed ita reſpondens, ut omnes eius ſapientiam admirarētur. Neq; id mirum, cū is eſſet, ad quē omnis mundi ſapientia ſtulta eſt. Præclara res legum prudentia, egregia res philoſophiæ cognitio, ſuſpicienda res Theologiæ profeſsio, Verum ſi quis IESVM audiat illico ſtulteſcunt omnia. At noſtra reſponſio, ſi ſapientiæ miraculum excitare non poteſt, certe ſapiat modeſtiam, ſonet innocentiam. Rurſum obſecro, quàm morigeros, quàm obſequentes nos eſſe decet parentibus ac præceptoribus, quos potiores ueluti ingenij parentes habemus, poſteaquàm ille dominus omnium cum à parentibus non intelligeretur, tamen ſubditus ille redierit in Nazareth? Debetur hoc pietati, debetur parentum reuerētiæ, ut aliquoties illorum uoluntati concedamus, etiam ſi nos meliora uiderimus. Sed iam operæpretium eſt audire, quā apto fini Lucas IESV pueritiam concluſerit. Et IESVS (inquit) proficiebat ſapientia, ætate & gratia apud deum & apud homines. Quā multa, quā paucis nos docuit? Primū cū ætatis acceſsione, pietatis itē acceſsionem oportere copulari, ne illud in nos iure dici poſsit, quod in hominum uulgus diuus dixit Auguſtinus: Qui maior eſt ætate, maior eſt iniqtate. Neue in hoc pulcherrimo certamine unquam reſtemus, aut nos aſſecutos arbitremur, ſed in morē currentium in ſtadio, à tergo relicta neglig ētes, in anteriora nitamur, ac ſemper à bonis ad meliora, à melioribus ad optima proficere conemur, donec ad metam, hoc eſt huius uitæ finem peruētum erit. Socrates iam admodum ſenex, perinde quaſi nihil ſciret, ita ſemper & à quouis diſcere

 ſitiebat.

sitiebat. Itidem & nos quo magis in Christo fuerimus, hoc minus nobis placebimus, si modo uere in illo fuerimus progressi, adeo φιλαυτία pestis est & studiosorum & pietatis. Ac iuxta Fabium, præcox illud ingeniorum genus, non temere peruenit ad frugem uel eruditionis, uel innocentiæ. Equidem nec ordinem otiosum esse puto apud deum, & apud homines. Vt intelligamus in primis dandam operam, ut uita nostra deo placeat. Id agentes, humanus fauor ultra consequetur. Nihil enim uirtute pulchrius, nihil amabilius, quam laus hoc magis sequi solet, quo minus appetitur. Paucis, ut potuimus, uobis expressimus exemplar pueri, quem & amare plurimum, & imitari studiosissime debemus. Atque omnino tantum uidebimur amare, quantum fuerimus imitati. Rursum tanto plenius imitabimur, quanto amabimus ardentius. Proinde hoc ipsum ab illo quotidianis ac puris precibus flagitemus, ut nobis donat amore sui flagrare, sui similes euadere, hoc est castos, puros, incontaminatos, mites, simplices, tractabiles, expertes fuci, ignaros doli, nescios inuidiæ, parentibus morigeros, præceptoribus dicto audientes, mundi contemptores, rebus diuinis addictos, pijs literis intentos, nobis ipsis quotidie meliores, probatos superis, gratos hominibus, odore bonæ famæ quàm plurimos ad Christum allicientes. Hæc inquã assidue flagitemus, hæc manibus pedibusq; conemur, dum habilis ætas, breui alioqui fugitura. Etenim si recte monuit Fabius, optima statim ac primo discenda. Quid prius disci debet, quàm Christus, quo nihil est melius? Immò quid aliud discere oportet christianum quàm eum unum,

quem

quem nosse, uita est æterna? quemadmodum ipse testatur, patrem orans in Euangelio. Id si curabimus, uteunque pro uirili gratiam referemus, tam singulariter de nobis merito, & illi referendo gratiam, ipsum nobis lucrifaciemus. Referemus autem hoc plenius, quo uehementius redamabimus. Porrò hoc magis illum redamabimus, quo magis uita ac moribus exprimemus. Iam quo magis exprimemus, hoc magis ipso locupletabimur.

TERTIA PARS.

At interim nonnullis forsitan succurrit animo, duram hanc esse militiam, repudiatis omnibus, cum Christo crucem tollere. Sed meminerítis fratres dilectissimi, longe diuersam mundi & Christi esse naturam. Mundus ceu fucata meretrix, prima fronte blandus uobis, & aureus occurrit, postea quo ingrediare altius, quo propius inspicias, hoc magis ac magis tetra, putida, fellita sunt oĩa. E diuerso Christus procul intuentibus durior apparet, dum cruces uidemus, dum uoluptatum ac uitæ cõtemptũ. Verum si quis fidenti animo totum sese in illũ reijciat, reperiet nihil esse mollius, nihil expeditius, nihil dulcius. Nisi forte uerũ non dixit ueritas in euangelio, cũ ait. Tollite iugum meum super uos, & inuenietis requiem animabus uestris: iugum enim meũ suaue est, & onus meũ leue. Hæc nimirum uere est ardua illa uirtutis uia, quã & olim tanto ante Christum, uteunq; somniauit Hesiodus, primo aditu asperior, progressu semp & facilior, & amœnior.

Sed quid

Sed quid tandem asperum uideri potest, quo ad tam ingēs, tam certum itur præmium? Si iuxta sapientis dictum, spes præmij minuit uim flagelli, quis in hac momētanea uita, nō leue, non dulce iudicet, quo cœlestem illam, & nunquàm desituram sibi parct uitā, æternū regnare cum Christo, assidue summū illud intueri bonū, uersari in angelorū contubernio, ab omni malorum metu procul abesse? Quis oro tantum hoc præmium, nō uel sexcentis mortibus emptum uelit? Atqui hoc tantum donatiuū pollicetur militibus suis imperator noster IESVS, qui neq; fallere potest, neq; mentiri nouit. Iam apud uosmetipsos expendite fructus, æternitatem, ac magnitudinem: contrà quàm breue huius militiæ tempus, nimirum haud longius ipsa uita, quæ quid aliud est, quàm uapor ad exiguum tempus apparens, aut unius horæ somnium? Sed agedum de hoc interim inæstimabili præmio sileamus, atque inspiciamus quàm abunde magna mercede dux noster militum suorum labores etiam in hac uita compenset, quāq; disparem metant messem, qui mundo militant, & qui merent sub Christo Iesu. Audiamus quid ipsi dicant impij in libro sapientiæ: Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis, ambulauimus uias difficiles, uiam autem domini ignoramus. Illectat mundus fucatis bonorum simulachris, quæ nihil aliud sunt, quàm mellita uenena, mox attractos, & uelut inauctoratos, deū immortalem, in quas curas, quas sollicitudines, quas turbas, quæ dispendia, quæ dedecora, in quàm conscientiæ mentis carnificinam, in quàm infœlicem exitum, miseros adducit? Vt hic quoque iam abunde magnas impietatis pœnas dedisse uideantur, etiā si nulli consequantur inferi.

At qui reiectis mundi fucis, in IESVM, *hoc est summũ bonum, omnem amorem, curam, studiumq́; transferunt, totiq́; ab illo pendent, ij iuxta promissum euangelicũ, non modo uitam æternam possidebũt, uerumetiã in hoc seculo centuplũ accipient.* Quid est autem accipere centuplum? Nempe pro *fucatis bonis uera, pro incertis certa, pro fluxis æterna, pro ueneno tinctis syncera, pro curis otium, pro solicitudine fiduciã, pro turbulentia tranquillitatem, pro dispendijs utilitatem, pro flagitijs integritatem, pro conscientiæ cruciatu, secretũ & ineffabile gaudium, pro turpi atque infelici exitu, gloriosam ac triumphalẽ mortem. Spreuisti diuitias amore Christi, in ipso ueros inuenies thesauros.* Reiecisti *falsos honores, in hoc longe eris honoratior.* Neglexisti *parentum affectus, hoc indulgentius fouebit te pater uerus qui est in cœlis.* Pro *nihilo habuisti mundanam sapientiam, in Christo longe uerius sapies, ac felicius.* Aspernatus *es pestiferas uoluptates, in ipso multo alias inuenies delitias.* Breuiter *ubi arcanas illas, sed ueras opes Christi, dispulsa mundi caligine uideris, omnia, quæ prius arridebant, quæ sollicitabant, ea nõ solum non admiraberis, sed perinde ut pestes quasdam fugies, reijcies, auersaberis.* Fit *enim mirum in modum, ut simul atque cœlestis illa lux animos nostros penitus attigerit, protinus noua quædam rerum omnium facies oboriatur.* Itaque *quod paulo ante dulce uidebatur, nũc amarescit: quod amarum, dulcescit: quod horrendum, blanditur: quod blandiebatur, horrescit: quod splendidum ante, nunc sordidum: quod potens, infirmum: quod formosum, deforme: quod nobile, ignobile: quod opulentum,* egenum

Centuplũ accipere quid.

egenum: quod sublime, humile: quod lucrum, damnum: quod sapiens, stultum: quod uita, mors: quod expetendum, fugiendum: & contra. Vt repente mutata rerum *specie, nihil minus esse iudices, quàm id quod esse uidebantur.* Ergo in uno *Christo compendio, ac uera reperiuntur omnia bona, quorum inanes ac mendaces imagines, & umbras, ceu præstigias, mundus hic ostendit, quas miserum mortalium uulgus tanto animi tumultu, tantis dispendijs, tantis periculis, per fas nefasq; persequitur.* Quam *obsecro beatitudinem cum hoc animo conferre queas? qui iam liber sit ab errore, liber ab affectibus, securus semper gaudens ob testimonium conscientiæ, nulla de re sollicitus, altus, sublimis, ac cœlo proximus, iamq; supra sortem humanam, qui in Christo excelsißima petra nixus, omnes huius sæculi fucos, tumultus, procellas ex alto rideat, negligat, uel potius cõmiseretur.* Quid *autem timeat is, qui propugnatorem habeat deum? ignominiam? At summa est gloria pro Christo ignominiam pati.* Paupertatem? *At opum sarcinam lubens abijcit, quisquis ad* Christum *properat.* Mortem? *At ea maxime in uotis est, per quam scit sese ad immortalem uitam esse transmittendum.* Qua *de re sit sollicitus, cuius pater cœlestis etiam pilos habet annumeratos?* Quid *autem cupiat is, qui in Christo poßidet omnia?* Quid *enim non commune membris & capiti?* Iam *uero quanta est hominis non modo felicitas, uerumetiam dignitas, uiuum esse membrum sanctißimi corporis ecclesiæ, idem esse cum Christo, eandem carnem, eundem spiritum, cõmunem cum illo habere patrem in cœlis, Christum habere fratrem, ad communem*

cum illo

eum illo hæreditatem destinatum esse, breuiter iam non hominem esse, sed deum? Adde his gustum quendam felicitatis futuræ, quem pie menteis subinde percipiunt. Hæc nimirum uiderat, hæc senserat propheta, cũ ait. Nec auris audiuit, nec oculus uidit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparasti deus diligentibus te. Proinde charissimi sodales, si dabimus operã, ut uere Christi membra simus, iuxta illud propheticum dictum: Iustus ut palma florebit, etiam in hac uita perpetua quadam adolescentia uernabimus, non animo tantum, uerumetiam corpore, Etenim quemadmodum floridus ille IESV spiritus in nostrum spiritum redundabit, ita noster uicissim in suum corpus influet, & quoad fieri potest, in sese transformabit. Nec poterit tantus animi ac corporis nitor uestium sordes ferre. Nam animus noster habitaculum est dei, animi domicilium est corpus, porrò uestis & ipsa corporis, quodãmodo corpus est: Ita fiet ut capitis puritati totus homo respondeat, donec peracta hac uita ad immortalitatem traducatur.

EPILOGVS.

Agite igitur optimi commilitones, ad hanc tantã felicitatẽ, summis uiribus enitamur, ducẽ nostrũ IESVM unum admiremur, quo maius nihil esse potest, immo sine quo nihil est omnino magnũ. Hunc unũ amemus, quo nihil esse melius põt, immo extra quẽ nihil est omnino bonum. Hunc imitemur, qui solus est uerum & absolutum pietatis exẽplar, extra quẽ quisqs sapit, desipit. Huic uni inhæreamus, hunc unum amplectamur, hoc uno fruamur, in quo est uera

est uera pax, gaudium, tranquillitas, uoluptas, uita, immortalitas, Quid multis? summa bonorum est omnium. Extra hunc nihil suspiciamus, nihil amemus, nihil appetamus, huic uni placere studeamus. Meminerimus nos sub illius oculis, & illius angelis testibus, quicquid agimus agere. Zelotypus est, nec ullas mundi sordes patitur. Quare puram & angelicam in illo uiuamus uitam, ille sit nobis in corde, in ore, in omni uita. Hunc penitus sapiamus, hunc loquamur, hunc moribus exprimamus. In illo negotium, otium, gaudium, solatium, spem, præsidium omne collocemus. Hic à uigilantium animis nunquam discedat, hic dormientibus occurset. Hunc & literæ nostræ, & lusus etiam sapiant, per hunc & in hoc crescamus, donec occurramus in uirum perfectũ, & gnauiter obita militia, perpetuũ cum illo triumphum agamus in cœlis.

Dixi.

CONCIONIS DE PVERO IESV FINIS.

D. ERAS. ROTER. EXPOSTV latio IESV cum homine suapte culpa pereunte.

Cum mihi sint uni bona, quæ uel frōdea tellus,
Vel olympus ingens continet,
Dicite mortales quæ uos dementia cæpit?
Hæc aucupari ut undeuis
Malitis, quàm de proprio deposcere fonte,
Adeo benigno, & obuio?
Mendacesq; iuuet trepido, miseroq; tumultu
Vmbras bonorum persequi?
Pauci me, qui sum ueræ largitor & autor
Felicitatis, expetant?
Forma rapit multos, me nil formosius usquam est,
Formam ardet hanc nemo tamen.
Suspiciunt Ceras, antiquaq; stemmata multi,
At me quid est illustrius?
Vt qui sim genitore deo deus ipse profectus,
Genitrice natus uirgine.
Vnde fit, ut mecum uix gestiat unus & alter
Affinitatem iungere?
Maximus ille ego sum cœliq; soliq; monarcha,
Seruire nobis cur pudet?
Diues item, & facilis dare magna, & multa roganti,
Rogari amo, nemo rogat.
Sumq; uocorq; patris summi sapientia, nemo
Me consulit mortalium.
Ipse ego sum ætherei splendorq; decusq; parentis,

Me nemo ſtupet, aut ſuſpicit.
Sum firmus iuxta, ac iucundus amicus amico
Me pariter, ac meas opes
Candidus atq; lubens charis impercio, nemo hanc
Ambit neceſsitudinem.
Sum uia, qua ſola cœli itur ad aſtra, tamen me
Terit uiator infrequens.
Cur tandem ignarum dubitat mihi credere uulgus?
Aeterna cum ſim ueritas.
Pollicitis cur ſtulte meis diffidere perſtas?
Cum ſit nihil fidelius.
Autor ad hæc uitæ cum ſim unicus, ipſaq; uia,
Cur ſordeo mortalibus?
Lux ego ſum, cur hûc uertunt ſua lumina pauci?
Dux, cur grauantur inſequi?
Viuendi recte certiſsima regula ſolus,
Aliunde formas cur petunt?
Ipſe ego ſum ſolus uera & ſine felle uoluptas,
Quid eſt quod ita faſtidior?
Vnica pax animi, quin hûc deponitis ægri
Curas edaces pectoris?
Si benefacta truces etiam meminere leones,
Referuntq; beluæ uicem,
Reſpondere feri merito didicere dracones,
Si meminit officij canis,
Si redamant aquilæ, redamant delphines amantem,
Cur efferacior feris,
Me me non redamas homo? Cui ſemel omnia feci,
Quem condidi, quem ſanguine

Aſſerui

Asserui proprio, propriæq; à morte recepi
Dispendio uitæ uolens.
Si bos agnoscit dominum, si brutus asellus
Agnoscit altorem suum,
Cur me solus homo male gratus nosce recusas,
Et conditorem, & uindicem?
Vnus ego hic tibi sum cunctorum summa bonorum,
Quid est quod extra me petas?
Quorsum distraheris per tot dispendia, grassans
Laboriosa inertia?
Sum placabilis, & pronus miserescere, quin hoc
Miser ad asylum confugis?
Idem iustus, & implacabilis ultor iniqui,
Cur non times offendere?
Corpus ego, atq; animum nutu sub tartara mitto,
Nostri metus uix ullum habet.
Proinde mei desertor homo, socordia si te
Adducet in mortem tua,
Præteritum nihil est, in me ne reijce culpam,
Malorum es ipse autor tibi.
Nam quid adhuc superest? si te neq; prouocat ardens,
Suiq; prodiga charitas,
O bis marmoreum pectus, neq; mitigat unquam
Adeo profusa benignitas:
Si neq; tantarum spes uel certissima rerum
Expergefacit & allicit.
Si neq; tartareæ cohibet formido gehennæ,
Nec ullus admonet pudor.
Imò si durant magis hæc, adduntq; stuporem,

Tam multa, tamq; insignia,
Vt facile immanesq; feras, chalybemq;, petramq;,
Rigore uicto molliant.
Quid faciat pietas, quibus artibus abstrahat ultro
Deuota morti pectora?
Inuitum seruare, nec est mentis (puto) sanæ,
Et patria prohibet æquitas.

IMAGO PVERI IESV POSITA IN *ludo literario, quem nuper instituit Coletus.*

Discite me primum pueri, atq; effingite puris
Moribus, inde pias addite literulas.

CARMEN PHALECIVM.

Sedes hæc puero sacra est IESV,
Formandis pueris dicata, quare
Edico, procul hinc facessat, aut qui
Spurcis moribus, aut inerudita,
Ludum hunc inquinet eruditione.

CARMEN IAMBICVM.

Non inuenusto antiquitas ænigmate
Studij magistram, uirginem
Finxit Mineruam, ac literarum præsides
Finxit Camœnas uirgines.
Nunc ipse uirgo matre natus uirgine,
Præsideo uirgineo gregi,

 Et so

Et sospitator huius, & custos scholæ.
Adsunt ministri uirgines,
Pueros meos mecum tuentes angeli.
Mihi grata ubiq; puritas,
Decetq; studia literarum puritas.
Procul ergo sacro à limine
Morum arceant mihi literatores luem,
Nihil hûc recipiant barbarum.
Procul arceant illiteratas literas,
Nec regna polluant mea.

ALIVD.

Quin hunc ad puerum pueri concurritis omnes?
Vnus hic est uitæ regula, fonsq; piæ.
Hunc qui non sapiat, huius sapientia stulta est,
Absq; hoc uita hominis mors (mihi crede) mera est.

SAPHICVM.

Cœperit faustis auibus precamur,
Semper augescens meliore fato,
Hic nouæ sudor nouus officinæ,
Auspice IESV.
Hic rudis tanquam noua testa pubes
Literas Graias, simul & Latinas,
Et fidem sacram, tenerisq; Christum
Combibet annis.
Quid fuit læta sobolem dedisse
Corpris formæ? nisi mens & ipsa

Rite fingatur, studijsq; castis
Culta nitescat?
Stirpe ab hac sensim noua pullulabit
Ciuium proles, pietate iuxta, ac
Literis pollens, breuiterq́; regno
Digno Britanno.
Ludus hic syluæ pariet futuræ
Semina, hinc diues nemus undequaq;
Densius surgens decorabit Anglum
Latius orbem.

EPITAPHIVM SCVRRVLAE
temulenti, Scazon.

Pax sit uiator, tacitus hos legas uersus,
Vt sacra uerba mußitant sacerdotes,
Ne mihi suauem strepitus auferat somnum,
Repetatq́; uigiles illico sitis fauces,
Nam Scurrula hocce sterto conditus saxo,
Quondam ille magni clarus Euij mystes,
Vt qui bis octo lustra perbibi tota,
Oculis profundus deinde somnus obrepsit,
Vt fit, benigno membra cum madent Baccho.
Atq; ita peractis suauiter bonis annis,
Idem bibendi finis, atq; uiuendi
Fuit. Sed etiam me aliquis ebrium credat,
Aut somniare, qui ista dormiens dicam.
Vale uiator, iam silenter abscede.

FINIS.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.